

We moeten maar wurmen

U vindt het zeker ook geen mooie titel. Maar de omroeper heeft hem toch op mijn verzoek meegedeeld. Ik heb hem niet gevraagd wat hij ervan dacht. U kan ik het niet vragen. Ik heb die titel ook niet zelf bedacht. Deze vier woorden: we moeten maar wurmen, heeft een van onze romanschrijvers eens neergeschreven als een verzuchting na een moeilijke en zware uitwisseling van gedachten. En ze lijken me heel toepasselijk op onze manier van leven. De manier van leven van U en mij. Ik hoop natuurlijk, dat U zult protesteren, maar wacht U er nog even mee. Want ik wil het toelichten, waarom ik de woorden: we moeten maar wurmen, op ons leven van toepassing vind.

Heb ik gelijk, als ik zeg, dat na onze jeugd met z'n verwachtingen van het leven, dat leven ons dikwijls een moeizaam voortsukkelen toeschijnt? Is ons werk niet elke dag hetzelfde? Komen we thuis niet steeds dezelfde gezichten tegen? Lopen in onze dagelijkse omgeving niet onophoudelijk dezelfde mensen rond? Ach, dat het steeds hetzelfde is, dat kan er nog mee door. Maar het is allemaal zoveel minder dan we hebben verwacht en misschien ook indertijd wel gewild. Hoe vaak hoort U niet zeggen — en misschien zegt U het zelf ook wel eens: och, thuis is het ook niet alles; of: nu ja, zo zijn de mensen; of; populair: het leven is geen lolletje. Met andere woorden: we moeten maar wurmen. Het menselijk leven is bij nader inzien toch eigenlijk niet zoveel waard. Het is geurloos en kleurloos, er is kraak noch smaak aan. Goed beschouwd blijkt het één sleur, een heleboel verveling; het is doods en suf. Het is er net mee als met de dieren: de lammetjes en veulentjes springen en hollen in het voorjaar door de wei; later zijn het slome, zware dieren.

Zie ik het te somber? Ik ben nooit bijzonder geneigd tot pessimisme en een regenbui is bij mij al gauw een los wolkje. Maar U zult mij toch wel gelijk geven, dat zo heel veel mensen maar moeizaam voortleven en hun leven grijs en eentonig vinden.

Maar waarom zouden we het dan eigenlijk nog verder leven, als er niets aan is? Het antwoord op deze vraag luidt meestal: We moeten wel, omdat we er nu eenmaal zijn. Er zit niets anders op. We moeten er ons dus maar bij neerleggen. Veel mensen berusten dus maar in de grote teleurstelling, die leven heet. We moeten maar wurmen, zeggen ze.

Helemaal oprecht zijn we dan toch eigenlijk niet. Want als het erom gaat, houden we taai aan het leven vast. We willen het zeker niet graag kwijt. We willen graag voortleven. Het laat ons niet onverschillig. Ons leven mag dan ook nog zo in de grauwe grondverf zijn blijven zitten, het is blijkbaar om de een of andere reden de moeite waard. Nu ja, zeggen sommigen, dat is nu eenmaal het instinct van elk levend wezen. Het zegt dus al heel weinig over onze lust in het leven en dat het werkelijk de moeite waard zou zijn. Kwestie van instinct, van de drang tot levensbehoud. Maar dat instinct maakt het leven daarom nog niet dragelijker. Wie dit antwoord geeft, is toch ook niet helemaal oprecht. Ik kijk hem eens aan. Hij ziet er netjes uit. Hij heeft kinderen, waarvoor hij goed zorgt. Hij ziet ze graag gezond en opgewekt, hij hoopt dat ze later welvarend en gelukkig zullen leven. Hij doet zijn best de voorwaarden voor zijn kinderen zo gunstig mogelijk te maken. Zijn huis ziet er netjes uit. Hij heeft vrienden en kennissen, die hem niet onverschillig zijn. Hij helpt ze als dat nodig is en weet, dat hij op de meest vertrouwden ook kan rekenen. Zijn werk doet hij zo goed mogelijk en niet alleen omdat het zijn broodwinning is. Is dat allemaal dit instinct, uit drang tot levensbehoud? Ik ga nog even verder: hij heeft een radio, een bromfiets.

Op mooie zondagen geniet hij van de bloeiende boomgaarden, de bollenvelden, de zee. Ook allemaal uit instinct? Hij leest, hij gaat naar de bioscoop, hij gaat met vakantie. Toch zeker niet uit instinct. Nog meer: hij voedt zijn kinderen op en zegt wat ze wel en wat ze niet behoren te doen. Hij heeft kritiek op het bestuur van zijn woonplaats, van zijn land. Hij is voor of tegen de bewapening, de communisten, de belastingpolitiek of het plan van de gemeenteraad om op zondag het voetballen af te schaffen. Wat zou hij zich met al die zaken bezig houden als het leven slechts een zich moeizaam voortslepen was, omdat men nu eenmaal bestaat en het instinct tot leven ons doet voortbestaan. Was dat zo, dan zou hem alles onverschillig laten, behalve de direct noodzakelijke dingen om in het leven te blijven. Zijn tuin zou leeg en dor blijven, de wanden van zijn huiskamer kaal en grauw, zijn geest leeg en koud.

Het is natuurlijk dwaasheid te beweren, dat we alleen maar uit instinct moeizaam voortwurmen door het leven. Het is natuurlijk niet waar, dat de drang tot levensbehoud ons doet goedkeuren en afkeuren, ons elkaar doet helpen, ons doet denken en zeggen wat behoort en wat onbehoorlijk is, wat mooi en wat lelijk is. Maar misschien bent U dat niet met mij eens. Misschien zegt U: ja, dat is wel ons instinct, want we kunnen als mensen nu eenmaal niet leven zonder te oordelen, zonder elkaar te helpen, zonder te denken en te zeggen dat het een of het ander eigenlijk zus of zo behoort te zijn. En dat we er dus op uit zijn het zus of zo te maken. Dat is nu juist ons menselijk instinct, zegt U misschien. Precies, dan bent U juist daar, waar ik U vanmorgen hebben wil. Want dan zegt U toch, dat dat menselijk instinct méér dingen betreft, dan alleen de drang om in het leven te blijven, niet dood te gaan. Blijkbaar stellen we als mensen nog wat meer eisen aan het leven dan niet dood te gaan. En blijkbaar moeten we maar wurmen om iets van de eisen tot werkelijkheid te maken. En blijkbaar willen we dat ook. Het is dus toch niet waar, dat ons leven zich zinloos als een duffe sleur voortsleept, omdat er niets anders opzit. We menen soms wel, dat het zo is, in ogenblikken van teleurstelling, van grote moeilijkheden en tegenslagen, ogenblikken van verveling en geestelijke doodsheid. Maar dat zijn stemmingen, die niet de waarheid van ons leven uitmaken.

Maar die grote verwachtingen dan en die diepe teleurstellingen? Het is toch waar, dat wij ons het leven echter en groter hadden voorgesteld en dat het zo klein en traag en grauw blijkt te zijn? We mogen als mensen misschien in aanleg voorbeschikt zijn om van het leven werkelijk wat goeds te maken omdat in ons het besef van zo'n echt leven aanwezig is — er komt dan toch maar bitter weinig of niets van terecht. Wat hebben we er dan aan. Wat is het leven dan anders als de wortel, door Dik Trom van de bok af aan een hengel tergend vlak voor de neus van zijn ezel gehouden en waar die ezel steeds net niet bij kan, hoe had hij ook loopt. Is het leven niet juist een kweeling, omdat het zo helemaal niet beantwoordt aan de voorstelling, die wij er ons van hadden gemaakt? Zouden we niet gelukkiger zijn als we niet beter hadden geweten, zoals de dieren die van zulke verwachtingen geen last hebben? U merkt het wel, op deze manier komen we bij de onzinnige vragen terecht. Want we zijn nu eenmaal geen dieren en we zullen er nooit in slagen dieren te worden. We kunnen onze menselijkheid niet ontlopen, hoeveel last we er ook van hebben. Als mens wil je zoveel, verwacht je zoveel, hoop je zoveel en verlang je zoveel. En dus is, als mens, zoveel teleurstelling ons deel, zoveel verdriet, zoveel tegenslag. Ja, dat is ook zo. En we zouden vermoedelijk dieper ongelukkig zijn als het anders was. Maar het is niet anders. We zijn nu eenmaal mensen en verwachten dus een en ander van het leven en hopen onze teleurstellingen op. Waardoor? Wie doet ons dat aan? Waar ligt de schuldige oorzaak? Zoek maar niet te ver, we hebben onszelf bij de hand. De mensen, dus wij, zijn immers de wezens, die hun eigen leven en hun samenleving zo goed mogelijk op touw willen zetten, maar er nog zoveel knoeiwerk van maken. Het zou echter een vervalsing van de waarheid zijn te beweren, dat er niet anders dan knoeiwerk uit onze handen komt, en nog onjuister is het te beweren, dat wij in principe niet anders kunnen dan broddelwerk leveren. Wie dat beweert, doet schromelijk onrecht aan alle liefde en trouw, aan alle menselijke hulp en solidariteit, aan alle opoffering en overgave, aan alle rechtvaardigheid en oprechtheid, geestelijke grootheid en goedheid, die de mensheid altijd en ook nu heeft gekend en bezit, ondanks de veelvuldigheid van het tegendeel. Wie beweert dat de mensen in wezen alleen maar tekort schieten, wie dat beweert hoont en smaadt de ontelbare nameloze eenvoudigen op aarde, die dagelijks méér doen dan leven uit instinct tot zelfbehoud; de ontelbaren, die eenvoudig weg, ja onbewust, hun leven trachten te richten naar de innerlijke maatstaf, die het kenmerk is van onze menselijkheid. Inderdaad, voor die ontelbaren, nee, voor ons allen geldt:

we moeten maar wurmen. Maar dat wil nu niet langer zeggen: zonder uitzicht doelloos voortbestaan. We moeten maar wurmen. Dat wil zeggen: met vallen en opstaan, ontmoedigd, teleurgesteld, door blijven gaan met ons eigen leven en ons samenleven te vormen naar het beeld van een waarachtig menselijk bestaan, dat wij innerlijk in ons dragen. Het kán niet anders, of het verlangen naar zulk een bestaan brengt teleurstellingen met zich mee en doet ons soms wanhopen. Juist omdat we innerlijk beseffen hoe het leven behoort te zijn, voelen we tegelijkertijd zo scherp ons tekort. Maar er is geen andere weg en geen weg terug. We kunnen niet anders dan mens zijn, dat wil zeggen onze innerlijke opdracht vervullen zo goed en zo kwaad als dat gaat. In de poging het zo goed mogelijk te doen, ligt de zin van ons leven. Het is een zin die zich bepaalt tot het menselijk leven en samenleven op aarde, hoewel vele mensen er tevens de overeenstemming in gevoelen met een harmonie, die alle leven kenmerken zou. Hoe dit zijn moge — en juist in deze gevoelens en gedachten kunnen wij, zonder elkaar te hinderen, uiteenlopen — hoe dit ook zijn moge, het is een leven waard te proberen iets meer menselijkheid in praktijk te brengen. Zeker, al voortwurmend. Dat is niet erg. Onze oude romanschijver had gelijk: wij moeten maar wurmen! Het zijn geen fraaie woorden, geen dierbare of lieflijke woorden. Maar we mogen elkaar wel de waarheid zeggen in duidelijke, gewone woorden. Maar nu woorden genoeg. Ik wens U verder een goede zondag toe.

Dr. J. C. BRANDT CORSTIUS

J. G. Eekman spreekt op **maandag 21 mei a.s.** over: Vacantie met een „achtergrond”.

DE ARK

Humanistisch Conferentie- en Vacantieoord.

~

TARIEVEN VOOR VOLLEDIG PENSION

Voor volwassenen: f 38,50 per week; f 6,— per dag.

Voor kinderen beneden 11 jaar: f 26,25 p. w.; f 4,50 p. d.

Voor kinderen beneden 5 jaar: f 25,45 p. w.; f 3,75 p. d.

Voor groepen speciale condities

2-, 4-, 5- en 6-persoons kamers en slaapzaal.

Bespreking van verblijf kan geschieden bij het Humanistisch Conferentie- en Vacantieoord „De Ark”, Belvédèrelaan 14 te Nunspeet, telefoon K 3412—2404.

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
13 MEI 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Bleyenburgstraat 1, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,12, buitenland f 4,60 p.j.